

Kobiety wobec wyzwań współczesności

redakcja naukowa
Dobrochna Bach-Golecka

Kobiety wobec wyzwań współczesności

redakcja naukowa
Dobrochna Bach-Golecka

Zamów książkę w księgarni internetowej

profinfo.pl
księgarnia internetowa

Stan prawny na 10 sierpnia 2021 roku

Publikacja dofinansowana przez Wydział Prawa i Administracji
Uniwersytetu Warszawskiego

Recenzentki
Dr hab. Julia Kubisa
Dr Olga A. Kotowska-Wójcik

Wydawca
Małgorzata Stańczak

Redaktor prowadzący
Joanna Ołówek

Opracowanie redakcyjne
Aleksandra Nałęcz-Zienkiewicz

Projekt okładki
Grafos


prawolubni

Ta książka jest wspólnym dziełem twórcy i wydawcy. Prosimy, byś przestrzegał przysługujących im praw. Książkę możesz udostępnić osobom bliskim lub osobiście znanym, ale nie publikuj jej w internecie. Jeśli cytujesz fragmenty, nie zmieniaj ich treści i koniecznie zaznacz, czyje to dzieło. A jeśli musisz skopiować część, rób to jedynie na użytek osobisty.

Szanujmy prawo i własność
Więcej na www.legalnakultura.pl
Polska Izba Książki

© Copyright by Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., 2021

ISBN 978-83-8246-529-7

Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o.
Dział Praw Autorskich
01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33
tel. 22 535 82 19
e-mail: PL-ksiazki@wolterskluwer.com

księgarnia internetowa www.profinfo.pl

SPIS TREŚCI

Rozdział 1	
O potrzebie badań nad sytuacją kobiet we współczesnym świecie (<i>Dobrochna Bach-Golecka</i>)	9

KOBIETY A EMERYTURA

Rozdział 2	
Realizacja prawa do emerytury – przesłanki prawne, ekonomiczne i społeczne (<i>Gertruda Uścińska</i>)	31

Rozdział 3	
W sprawie przejścia nauczycielek akademickich na emeryturę (<i>Dorota Dzienisiuk</i>)	58

Rozdział 4	
Osiągnięcie wieku emerytalnego a możliwość rozwiązania stosunku pracy z pracownikiem w nauce (<i>Małgorzata Mędrala</i>)	79

KOBIETY W NAUCE

Rozdział 5	
Prawne instrumenty tworzenia równości kobiet i mężczyzn. Szanse i problemy na przykładzie kobiet pracujących naukowo na wydziałach prawa w Niemczech (<i>Christoph-Eric Mecke</i>)	105

Rozdział 6	
Spółeczno-prawne aspekty sytuacji kobiet w polskim szkolnictwie wyższym i nauce (<i>Diana Dajnowicz-Piesiecka</i>)	122

PRAWO I POLITYKA A KWESTIE KOBIET

Rozdział 7	
Systemowe problemy polskiego prawa karnego w zakresie ochrony starszych kobiet (<i>Dominika Bek, Anna Jaworska-Wieloch, Olga Sitarz</i>)	145

Rozdział 8	
„Kobiety wniosą pierwiastek obywatelski i etyczny”. Aktywizm kobiecy w wybranych procesach legislacyjnych w II RP i początkach III RP (<i>Anna Tarnowska</i>)	178

Rozdział 9	
Kobieca strona parlamentaryzmu. Polska na tle innych krajów europejskich (<i>Marta Luty-Michalak</i>)	196

Rozdział 10	
Warto poświęcić kilka słów. Rzec o feminywach w ustawowej regulacji prawniczych tytułów zawodowych (<i>Marlena Olszewska</i>)	222

Rozdział 11	
Wpływ zasiłku macierzyńskiego na karierę zawodową kobiet. Czy mechanizmy wprowadzone przez prawo są wystarczające? (<i>Maria Wiecka</i>)	237

KOBIETY W PERSPEKTYWIE FILOZOFICZNEJ

Rozdział 12	
Praca kobiet z perspektywy filozofii polityki – krytyka liberalnego ujęcia własności (<i>Agnieszka Nogał</i>)	255

Rozdział 13	
Wpływ nauczania Kościoła katolickiego na aktywność naukową kobiet (<i>Marcelina Koncewicz</i>)	278

INSPIRACJE AKTYWNOŚCI KOBIEC

Rozdział 14	
Zawsze chciałam być prawnikiem (<i>Małgorzata Gersdorf</i>)	295
Rozdział 15	
Drugi wybór (<i>Hanna Gronkiewicz-Waltz</i>)	297
Rozdział 16	
Kobiety w nauce (<i>Gertruda Uścińska</i>)	299
O Autorach	313

Rozdział 1

O POTRZEBIE BADAŃ NAD SYTUACJĄ Kobiet WE WSPÓŁCZESNYM ŚWIECIE

W ostatnim czasie problematyka sytuacji i praw kobiet pojawia się często zarówno w debacie publicznej, jak i w dyskursie akademickim¹. Wątki feministyczne stanowią przy tym coraz wyraźniejszy głos przy formułowaniu rozmaitych stanowisk w ramach procesu podejmowania decyzji, w tym decyzji prawotwórczych. Wydaje się, że zjawiska te należy *prima facie* ocenić pozytywnie, jako element szerszego zjawiska włączania perspektywy kobiecej do zarządzania sprawami

¹ W tym kontekście, tytułem przykładu, można wspomnieć następujące pozycje książkowe poświęcone problematyce kobiecej: S.L. Averett, L.M. Argys, S.D. Hoffman, *The Oxford Handbook of Women and the Economy*, Oxford 2019; C. Criado Perez, *Niewidzialne kobiety. Jak dane tworzą świat skrojony pod mężczyzn*, Kraków 2020; M. Evans, *The Persistence of Gender Inequality*, Cambridge 2017; B. Friedman, *Mistyka kobiecości*, Warszawa 2021 (polskie tłumaczenie klasycznej już dziś pozycji amerykańskiej, wydanej pierwotnie w 1963 r.); M. Gates, *The Moment of Lift. How Empowering Women Changes the World*, Bluebird 2020; T. Huston, *Jak kobiety podejmują decyzje? Co jest prawdą, a co mitem oraz jakie strategie są najlepsze*, Poznań 2017; W. Larimore, B. Larimore, *Jej mózg, jego mózg, czyli Bóg wie, co robi*, Poznań 2019; M.C. Nussbaum, *Citadels of Pride. Sexual Abuse, Accountability, and Reconciliation*, New York 2021; *Kobieta w przestrzeni publicznej. Dialog – praktyka – nauka*, red. O. Kotowska-Wójcik, M. Luty-Michalak, Warszawa 2017; S. Sandberg, N. Scovell, *Lean In. Women, Work, and the Will to Lead*, London 2015; L. Scott, *Kapitał kobiet. Dlaczego równouprawienie wszystkim się opłaca*, Warszawa 2021; *Kariery akademickie kobiet i mężczyzn. Różne czy podobne?*, red. R. Siemieńska, Warszawa 2019; *Kobiece i męskie konteksty życia*, red. K. Uklańska, O. Kotowska-Wójcik, Poznań 2020.

publicznymi i wdrażania tym samym przesłanek prawa do dobrego rządzenia (*good governance*)².

Prawa kobiet zostały określone w wielu traktatach prawnomiędzynarodowych, dotyczących praw człowieka, wśród których szczególne miejsce należy przyznać Konwencji w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji kobiet z grudnia 1979 r., określanej niekiedy jako „międzynarodowa karta praw kobiet”³. Zasadniczym celem Konwencji jest zagwarantowanie równości kobiet i mężczyzn poprzez zobowiązanie państw stron Konwencji do podjęcia wszelkich stosownych kroków (w tym również działań ustawodawczych) zmierzających do zapewnienia pełnego rozwoju i awansu kobiet, w szczególności w dziedzinie życia politycznego, społecznego, gospodarczego i kulturalnego (art. 3 Konwencji). Dodatkowo, państwa mogą wprowadzać mechanizmy wyrównujące, stanowiące formę dyskryminacji pozytywnej, które określone zostały jako „tymczasowe zarządzenia szczególne, zmierzające do przyspieszenia faktycznej równości kobiet i mężczyzn” (art. 4 ust. 1 Konwencji). Co warto podkreślić, Konwencja zawiera zastrzeżenie, że zarządzenia te mają mieć charakter tymczasowy i powinny być uchylone z chwilą osiągnięcia celów w zakresie równości szans i traktowania.

Cele określone w Konwencji, stanowiącej regulację przyjętą na poziomie powszechnego prawa międzynarodowego, mają zatem być wdrażane na poziomie niższym niż uniwersalny – zarówno w odniesieniu do regionalnego prawa międzynarodowego, jak i prawa krajowego, stanowiącego na poziomie poszczególnych państw. Działania wdrożeniowe mają zróżnicowany charakter i związane są nie tylko z aktywnością prawotwórczą, ale także administracyjną, organizatorską i promocyjną, podejmowaną na zlecenie władz publicznych. Ich zasadniczym założeniem powinno być osiągnięcie celu równościowego, przy względnej autonomii związanej z wyborem prowadzących do tego środków.

² Por. D. Bach-Golecka, *The Emerging Right to Good Governance*, „American Journal of International Law. Unbound”, 2018/112, s. 92–93.

³ Konwencja została przyjęta rezolucją nr 34/180 Zgromadzenia Ogólnego ONZ. Konwencja weszła w życie we wrześniu 1981 r., została ratyfikowana przez 187 państw.

Przykładowo na poziomie regionalnego prawa międzynarodowego można wskazać działania podejmowane w ramach Unii Europejskiej, związane z utworzeniem w 2007 r. wyspecjalizowanej agencji UE – Europejskiego Instytutu ds. Równości Kobiet i Mężczyzn z siedzibą w Wilnie⁴. Nadrzędnym celem Instytutu jest promocja równości kobiet i mężczyzn oraz dostarczanie odpowiedniego wsparcia technicznego dla instytucji Unii oraz dla państw członkowskich. Instytut zatem stanowi jednostkę opiniotwórczo-konsultacyjną w zakresie gromadzenia, analizowania i rozpowszechniania danych, wyników badań, dobrych praktyk, metod i narzędzi metodologicznych służących wspieraniu równości kobiet i mężczyzn i włączania jej do głównego nurtu polityki.

Włączanie perspektywy kobiecej może się przy tym dokonywać na różnych płaszczyznach, zarówno materialnej, odnoszącej się do treści projektów politycznych, jak i proceduralnej, związanej z metodami uzyskiwania poparcia na rzecz planowanych działań publicznych. Po pierwsze, w ramach perspektywy materialnej, dane empiryczne wskazują, że większa liczba kobiet na stanowiskach politycznych prowadzi w rezultacie do stopniowej modyfikacji realizowanych projektów i programów publicznych oraz ukierunkowania ich m.in. na potrzeby dzieci, zdrowia kobiet oraz polityki rodzinnej⁵. Dodatkowo większa liczba kobiet pełniących funkcje kierownicze przyczynia się do położenia nacisku na elastyczność zatrudnienia oraz podjęcia działań na rzecz lepszej integracji ról zawodowych i rodzinnych (*work-life balance*).

Po drugie, w perspektywie proceduralnej, badania empiryczne wskazują na odmienne style podejmowania decyzji przez mężczyzn

⁴ Europejski Instytut ds. Równości Kobiet i Mężczyzn został powołany do życia na mocy Rozporządzenia nr 1922/2006 Parlamentu Europejskiego i Rady z 20.12.2006 r. (Dz.Urz. UE L 403/9). Innym przykładem aktywności Unii Europejskiej może być przyjęta w 2020 r. strategia równościowa; por. Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów z 5.03.2020 r. – Unia równości: strategia na rzecz równouprawnienia płci na lata 2020–2025, COM(2020) 152 final.

⁵ Por. S.L. Averett, L.M. Argys, S.D. Hoffman, *The Oxford Handbook...*

i kobiety⁶. Mężczyźni zdają się być nadmiernie przekonani (*over-confident*) na temat swoich umiejętności, są skłonni do podejmowania działań ryzykownych (*risk-taking*) i rywalizacyjnych. Z kolei kobiety mają skłonność do unikania ryzyka oraz strategii obciążonych ryzykiem (*winner-take-all*), są bardziej ostrożne i częściej wybierają działania wymagające współdziałania. Kobiety są też bardziej skłonne do podejmowania działań altruistycznych, niezwiązanych bezpośrednio z dążeniem do osiągnięcia zysku (*profit-oriented*).

W kontekście tych charakterystyk należałoby zatem przeanalizować mechanizmy kwot oraz parytetów płci jako instrumentów, które mają za zadanie ułatwienie kobietom „włączenie się do gry”, bez konieczności pełnego uczestnictwa w procedurze zorganizowanej na podstawie męskich wzorców rywalizacyjnych. Kwoty płci oznaczają minimalny udział jednej z płci na listach wyborczych (organach przedstawicielskich), zaś parytety odnoszą się do wprowadzenia takich instrumentów, które mają na celu podzielenie dostępnych miejsc na podstawie formuły „połowa-połowa”⁷. W tym kontekście kwoty i parytety mogą być scharakteryzowane jako mechanizmy skonstruowane zgodnie z kobiecymi skłonnościami do współpracy i kompromisu. Trafna wydaje się zatem hipoteza, że w rezultacie stosowania wspomnianych „instrumentów równościowych” większa liczba kobiet funkcjonujących w świecie polityki może przełożyć się na zwiększoną częstotliwość działań wspólnotowych i kooperacyjnych, przy równoczesnym zmniejszeniu znaczenia aktywności związanych z rywalizacją jednostkową.

Po trzecie, włączanie perspektywy kobiecej jest istotne także w ujęciu kompleksowym, prowadząc do zmiany często milcząco przyjętych, niepoddanych refleksji ani debacie publicznej założeń obecnie funkcjonujących różnorodnych systemów, ukierunkowanych w znacznej

⁶ Por. T. Huston, *Jak kobiety...*

⁷ Por. M. Znaniecki, *Parytety i kwoty płci a zasada wolnych wyborów*, „Studia Wyborcze” 2017/23, s. 26. Autor artykułu analizuje relację między instrumentami parytetów i kwot płci a zasadą wolnych wyborów, skłaniając się do tezy, że obligatoryjne mechanizmy równościowe naruszają zasadę wolnych wyborów i zalecając rozwiązanie polegające na ich usunięciu z polskiego prawa wyborczego.

KOBIETY W NAUCE

Kluczowe punkty w karierze zawodowej

Ukończenie studiów prawniczych i napisanie pracy magisterskiej na temat analizy porównawczej ochrony trwałości stosunku pracy, a także rozwiązań nieuzasadnionego wypowiedzenia umowy o pracę przez pracodawcę w wybranych krajach było kluczowym punktem decyzji o mojej dalszej drodze zawodowej, a mianowicie pracy naukowej skoncentrowanej na prawie pracy i problematyce zabezpieczenia społecznego.

Ważnym punktem w mojej karierze była praca naukowa w Instytucie Pracy i Spraw Socjalnych w Warszawie, w Zakładzie Prawa Pracy i Zabezpieczenia Społecznego. Zajmowałam się wówczas badaniami dotyczącymi prawa pracy, ubezpieczeń społecznych i prawa socjalnego. W szczególności rozwijałam badania komparatystyczne rozwiązań funkcjonujących w innych krajach europejskich, prawa Unii Europejskiej i prawa międzynarodowego.

Kluczowym miejscem w mojej karierze jest Uniwersytet Warszawski.

Od początku swojej kariery naukowej budowałam relacje z uczelniami i instytutami badawczymi w krajach europejskich, zwłaszcza belgijskimi, francuskimi i niemieckimi. Zacieśniałam również stosunki naukowo-badawcze i konferencyjne z organizacjami międzynarodowymi, takimi jak Międzynarodowa Organizacja Pracy, Rada Europy i Unia Europejska.

Aktywność dydaktyczna

Na Uniwersytecie Warszawskim prowadzę zajęcia dydaktyczne z takich przedmiotów, jak zabezpieczenie społeczne, prawo ubezpieczeń społecznych, składki na ubezpieczenia społeczne i zdrowotne, koordynacja systemów zabezpieczenia społecznego, prawo i instytucje UE. Od lat prowadzę wykład monograficzny w języku angielskim pt. „Individualization of Social Rights in the European Context” dla studentów zagranicznych i polskich. Co ciekawe, ten wykład powstał na podstawie wyników badań, które prowadziłam z moimi kolegami profesorami z kilku uczelni państw europejskich.

Praca naukowa łączy się z pracą dydaktyczną, dlatego w ramach prowadzonych seminariów zajmuję się pracami dyplomowymi, magisterskimi i doktorskimi. Wypromowałam pięciu doktorów, a w jedenastu przewodach byłam recenzentem. Niektóre prace magisterskie napisane pod moim kierunkiem zostały nagrodzone i wyróżnione w rozmaitych konkursach naukowych.

Praca organizacyjna na Uniwersytecie Warszawskim

Obok pracy dydaktycznej na Uniwersytecie Warszawskim wypełniałam również rozmaite obowiązki organizacyjne. Kierowałam Zakładem Zabezpieczenia Społecznego Instytutu Polityki Społecznej UW. Pełniłam i pełnię również funkcję redaktora naczelnego periodyku naukowego „Zabezpieczenie Społeczne. Teoria, Prawo, Praktyka”, z którym współpracują eksperci krajowi i zagraniczni. Jestem także opiekunem naukowym Studenckiego Koła Naukowego Pracy, Zabezpieczenia Społecznego i Ubezpieczeń „Solidaritatis”.

W kadencji 2012–2016 pełniłam funkcję prodziekana ds. studenckich Wydziału Dziennikarstwa i Nauk Politycznych UW, która wymagała szerokiej znajomości prawa (w tym administracyjnego) oraz wielu umiejętności organizacyjnych i decyzyjnych.

Ponadto byłam członkiem rozmaitych komisji Uniwersytetu Warszawskiego (w tym Komisji Senackiej ds. Studentów, Doktorantów i Jakości Kształcenia w kadencji 2012–2016, zespołów rektorskich do różnych spraw oraz przewodniczącą Zespołu ds. Przewodów Doktorskich w zakresie nauk o polityce publicznej), komisji w innych uczelniach, różnych gremiów naukowych czy zespołów eksperckich. Byłam również organizatorem wielu międzynarodowych i krajowych konferencji, seminariów i debat na UW.

Aktywność badawcza

Moją aktywność badawczą można podzielić na kilka etapów. Na początku prowadziłam badania nad niektórymi problemami prawa pracy, głównie tymi, które pozostają w związku z ubezpieczeniem społecznym. Interesował mnie zakres ochrony pracy kobiet, prawne i społeczne zagadnienia zakładowego funduszu świadczeń socjalnych, w tym zakres postanowień socjalnych w układach zbiorowych pracy.

Następnie badałam kwestie świadczeń z tytułu macierzyństwa i na rzecz rodziny, których dotyczyła moja rozprawa doktorska.

Po uzyskaniu stopnia doktora rozpoczęłam badania różnych aspektów ubezpieczeń społecznych, takich jak: zasady wymiaru składek i świadczeń z ubezpieczenia społecznego, rozwiązania szczególne dla niektórych grup ubezpieczonych, świadczenia – ich zakres, warunki nabycia prawa.

Moje zainteresowania badawcze dotyczyły również rozwiązań funkcjonujących w innych państwach. W związku z pracami nad reformą polskiego systemu zabezpieczenia społecznego w latach 90. ubiegłego wieku brałam udział w pracach porównawczych dotyczących systemów emerytalnych w świecie, których wyniki ukazały swoistości modeli Bismarcka i Beveridge'a oraz kierunki systemów funkcjonujących w krajach europejskich. Badania porównawcze nad rozwiązaniami emerytalnymi miały istotne znaczenie dla określenia możliwości przekształcenia polskiego systemu emerytalnego.

Prowadziłam również prace porównawcze w zakresie systemu świadczeń z tytułu bezrobocia, z uwzględnieniem norm międzynarodowych, rozwiązań funkcjonujących w innych krajach europejskich, a także wspólnotowych zasad koordynacji. Podejmowałam również intensywne badania nad rozwiązaniami przyjętymi przez organizacje międzynarodowe, takie jak Międzynarodowa Organizacja Pracy, Rada Europy i wreszcie Unia Europejska w zakresie zabezpieczenia społecznego. Ten kierunek badawczy jest mi szczególnie bliski i kontynuuję go do dziś.

Wyniki moich badań i analiz publikuję w postaci monografii, raportów z badań, ekspertyz, artykułów w periodykach naukowych oraz referatów na międzynarodowych i krajowych konferencjach naukowych. Mają one nie tylko walory poznawcze, ale również aplikacyjne.

Aktywność międzynarodowa

W trakcie mojej pracy badawczej podejmowałam współpracę w wielu projektach międzynarodowych w zakresie prawa unijnego. Projekty te realizowane były przez instytuty i uczelnie wyższe państw członkowskich Unii Europejskiej, między innymi w związku z przygotowaniem polskiego systemu zabezpieczenia społecznego do zasad wspólnotowych. Ich efektem były raporty z badań, publikacje zagraniczne i krajowe, przedstawiające propozycje zmian polskiego ustawodawstwa, zawierające również propozycje przygotowania instytucjonalnego, tj. określenie instytucji właściwych do wykonywania zadań z zakresu koordynacji.

Odbyłam też staże naukowe do ośrodków badawczych w krajach UE oraz do Międzynarodowej Organizacji Pracy i Rady Europy.

Już od ponad 30 lat jestem ekspertem europejskim i krajowym w europejskich projektach z zakresu swobody przepływu osób i koordynacji systemów zabezpieczenia społecznego, zleconych przez Komisję Europejską (na przykład trESS – training and reporting on European Social Security, FreSsco – Free movement of workers and Social secu-

Inspiracją do analizy sytuacji kobiet w wymiarze prawa, polityki i filozofii były zmiany legislacyjne wprowadzone ustawą z 20.07.2018 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce, odnoszące się do określenia wieku emerytalnego pracowników uczelni na poziomie 60 lat dla kobiet i 65 lat dla mężczyzn. Skutkuje to zróżnicowaniem warunków kariery zawodowej kobiet i mężczyzn i przyczynia się do pogorszenia sytuacji kobiet w nauce. Warto poddać to rozwiązanie szerszej dyskusji i debacie publicznej. Prezentowane teksty mają charakter komparatystyczny, porównują sytuację kobiet w Polsce oraz w innych państwach europejskich.

Uzupełnieniem publikacji są teksty zawierające osobiste refleksje kobiet łączących pracę naukową z pełnieniem funkcji publicznych, stanowiąc w tym zakresie element mentorski dla młodych pokoleń. Autorki tekstów analizujących indywidualną ścieżkę zawodową to prof. Gertruda Uścińska, prezes Zakładu Ubezpieczeń Społecznych, prof. Małgorzata Gersdorf, była Pierwsza Prezes Sądu Najwyższego, oraz prof. Hanna Gronkiewicz-Waltz, była prezes Narodowego Banku Polskiego oraz prezydent m.st. Warszawy.

Książka jest publikacją zbiorową, zawiera teksty zarówno uznanych autorytetów naukowych z zakresu prawa, ubezpieczeń społecznych, filozofii politycznej, jak i naukowców znajdujących się na początku kariery naukowej.



Zamówienia:
infolinia 801 04 45 45
zamowienia@wolterskluwer.pl
www.profinfo.pl

99 zł (w tym 5% VAT)